

KRLEŽINI ČASOPISI

Godine 1918. Miroslav Krleža ima 25 godina, već je poznati pisac i aktivist koji iza sebe ima nekoliko knjiga, stotinjak novinskih članaka i nekoliko javnih afera. Na društvenoj sceni ne želi samo sudjelovati, već i najneposrednije djelovati te regulirati joj tokove. Zato mu nije dovoljno samo pisati za novine i časopise, već ako je ikako moguće i utjecati na njihovu uređivačku politiku, a najbolji način za to je da ima vlastiti časopis. Tako je sa svojim političkim istomišljenikom i prijateljem iz djetinjstva Augustom Cesarcem odlučio pokrenuti prvi svoj časopis – *Plamen*.

Kao polumjesečnik *Plamen* izlaziti od 1. siječnja do 1. kolovoza 1919. s ukupno petnaest brojeva na 606 stranica knjiškog formata i stotinjak većinom vlastitih i Cesarčevih priloga. Časopis je financirao nakladnik Tuna Tomašić, a djelomice je bio financiran i novcem mađarskih komunista (afera A. Diamantstein) što *Plamen* stavlja pod policijski nadzor da bi petnaesti broj bio zaplijenjen zbog Krležina teksta *Eppur si muove*, a časopis potom i službeno zabranjen. Prvi prilog u prvome broju Krležin je manifest *Hrvatska književna laž* u kojem se obračunava s mitovima hrvatske književne tradicije: ilirizmom, modernom i ideologijom integralnog jugoslavenstva te supostavlja kanoniziranoj povijesnoj vertikali “renesansa-preporod-moderna” vertikalu “bogumili-Križanić-Kranjčević”. Iz *Jugoslavenske njive* Dragutin Prohaska poručuje urednicima *Plamena* da “načiniše lomaču za hrvatsku književnost”, a Krleža da piše o pojavama koje ne poznaje, što je izazvalo polemiku. Uskoro će povesti i drugu, s Josipom Bachom,

te napraviti incident u Hrvatskom narodnom kazalištu demonstrativnim napuštanjem jedne predstave čemu se pridružio Ivo Andrić, s kojim se Krleža tada druži te surađuje u Andrićevo *Književnom jugu*, no ubrzo će se i razići zbog Andrićeva monarhizma i unitarizma.

Nakon zabrane *Plamena* Krleža nema svoje tribine, cijelu sljedeću 1920. neće objaviti nijedan književni tekst, ali se zato sve se više politički angažirao u radu Komunističke partije od čega neće odustati ni nakon Obznane 1920. Potkraj 1920. Milan Ćurčin ga je bio pozvao na suradnju u *Novoj Evropi*, 1921. surađuje i u *Savremeniku* Društva hrvatskih književnika te u Galogažinoj *Kritici*. Gubitak *Plamena* ga je mučio, 1922. učlanjuje se u Društvo hrvatskih književnika (DHK) te namjerava navodno spasiti posrnuli *Savremenik* od gašenja tako da ga sada on preuzme i da sindikalno organizira književnike. Tu je spasilačku akciju ipak preuzeo Milan Marjanović dok se Krleža bori s egzistencijalnim problemima s jedne te s oštrim kritikama zbog svoga pisanja s druge strane. Čak je bio prozvan laudatorom habsburške dinastije i lojalnim građaninom, lažnim ekspresionistom, provincijalnim piscem i hrvatskim nacionalistom, frankovcem i boljševikom itd. Na sve ove napade počinje odgovarati tek kad potkraj listopada 1923. pokrene svoj drugi časopis – *Književnu republiku*.

Republiku je Krleža počeo planirati mnogo ranije. Već je u *Borbi* 11. siječnja 1923. najavio skoro pojavljivanje prvog broja *Ognja*, pa po samome imenu može se zaključiti da ga je zamišljao kao nastavak *Plamena*. Tiskanje *Književne republike* već je bio ugovorio s Vinkom Vošickim iz Koprivnice, koji je trebao početi izdavati i Krležina sabrana djela. U to doba raskida prijateljstvo i s Antunom Brankom Šimićem zbog njegove suradnje u *Orkanu*, koji je Krležu napadao. Šimić je ipak 1923. Krleži predao tekst *Maškarate i deklamacije* kao svoj prilog za *Književnu republiku*, ali ga Krleža nije objavio uz ispriku da se izgubio. Međutim, objavit će ga nakon Šimićeve smrti 1925.

U *Književnoj republici* Krleža se u svakom broju pojavljuje ne samo kao urednik, već i kao autor književnih tekstova te političkih eseja i polemika. Polemizira i s bivšim prijateljem Milanom Ćurčinom razotkrivajući ga kao velikosrpski orijentiranoga jugoslavenskog unitarista, a najoštrije je osudio i Radićev ulazak u vladu kao primjer političkog kameleonstva i oportunitizma.

Iako je *Književna republika* imala veliku nakladu (do 4000 primjeraka), neprekidno se suočavala s financijskim teškoćama. Krleža je stalno apelirao na pretplatnike da podmire svoja dugovanja. Pokazalo se da Vošicki kao tiskar i nakladnik ne može servisirati časopis, dugovi su se gomilali. Stoga 1926. Krleža prekida poslovne veze s Vošickim. Isprva početkom 1926. pomišlja i na likvidaciju časopisa, a potom ipak odlučuje da samostalno kao jedini vlasnik nastavi izlaženje, pa objavljuje 1926. šest brojeva u smanjenom formatu. Za 1927. bio je planirao povratak na mjesečni ritam izlaženja, namjeravao je početkom iste godine organizirati seriju predavanjima (neka je predavanja i održao) nadajući se da će tako utjecati na povećanje naklade i stabilniji pritek novca. Međutim, unatoč svim naporima, nije uspio izbjeći novčane nedaće pa je do srpnja 1927. objavio samo neke brojeve. U ljeto 1927. Kraljevsko državno odvjetništvo zabranilo je dvobroj 3-4 zbog priloga Jurja Libedinskog i Ante Cilige s obrazloženjem da je “posredno, vršenjem komunističke propagande, pozivao građane da silom mijenjaju Ustav i zemaljske zakone”. Premda je na sudu u studenom donesena oslobađajuća presuda, Krleža zbog svih problema odustaje od daljnjeg tiskanja časopisa, te se on gasi nakon nepune četiri godine izlaženja.

Usljedilo je sada duže razdoblje u kojemu Krleža nema svoga časopisa, pa se suradnički vezuje za *Književnik* i Matičinu *Hrvatsku reviju*. Krleža je na vrhuncu svoje snage, doživljava i brojna priznanja (za *Gospodu Glembajevu* dobio je i petu Demetrovu nagradu!), ali i napade i to sa svih strana – od katoličkih gasila (Mate Ujević u *Hrvatskoj straži* da “Krleži treba začepiti usta”!),

preko građanskih do komunističkih (*Socijalne misli* Stanka Tomašića). Pokušava odgovarati preko *Književnika*, ugledna Matičina *Hrvatska revija* sve mu je manje naklonjena, a i on njoj, nema dogovora ni s Adžijnom *Socijalnom misli*, pribjegava predavanjima na kojima čita ulomke svojih odbijenih tekstova, no njima još više polarizira javnost. Razmišlja i o knjizi u vlastitoj nakladi, a nakon povratka iz Pariza, ponovo suočen s činjenicom da nema časopisa u kojem bi mogao slobodno reagirati i trajnije surađivati – utoliko više što *Hrvatsku reviju* sve više preuzimaju desničari koji nastoje izbaciti Krležu – sada nagovara Vasu Bogdanova da pokrene časopis *Savremena stvarnost*.

Stvarnost će izlaziti u prvoj polovici 1933. (potpisivat će je kao urednici B. Drašković i K. Hegedušić). Krleža je u njoj objavio – između ostalih – eseje *Moja ratna lirika*, *Hrvatska smotra* i *Evropa danas*.

Nakon afere u travnju 1933. u Glazbenom zavodu s predavanjem o temi *Kamo ide hrvatska književnost?*, koje je policija naposljetku zabranila, iz tiska izlazi Krležin *Predgovor "Podravske motivima" Krste Hegedušića* koji će uzburkati duhove, ovaj put na ljevici. Već je pojava *Knjige pjesama* i *Povratka Filipa Latinovicza* pobudila sumnje u Krležinu ideološku pravovjernost, što se izrodilo u sukob na cijeloj ljevici, dok je sam Krleža i dalje trpio žestoke napade i s desnice, tj. iz *Hrvatske straže* i novopokrenute *Hrvatske smotre*. Matičin predsjednik Filip Lukas daje na znanje kako u Matičinim izdanjima više ne bi smjelo biti mjesta za Krležu na što je Cesarec demonstrativno istupio iz Matičina upravnog odbora, itd.

Nakon gašenja *Savremene stvarnosti* Krleža je ponovo bez časopisa; očito je da su se i planovi o pokretanju međunarodnoga glasila izjalovili. Stoga odlazi u Beograd i pregovara sa skupinom beogradskih prijatelja o pokretanju novog časopisa. Budući da je njegova inicijativa imala povoljan odjek, jesen 1933. uglavnom provodi u Beogradu, traži kredite, tiskaru, suradnike i prostor za

redakciju. Nadao se da će u studenom 1933. izići prvi broj, ali je obolio od gripe i išijasa i morao se privremeno vratiti u Zagreb.

Prvi broj *Danasa* izišao je 1. siječnja 1934. a osim urednika Krleže i Milana Bogdanovića najužu suradničku ekipu činili su Marko Ristić, Vaso Bogdanov, Veselin Masleša, Vojo Srzentić, August Cesarec, Petar Dobrović i Krsto Hegedušić. Časopis je bio dobro grafički dizajniran, s vrlo kvalitetnim priložima. Imao je i visoku nakladu (cca 6500 primjeraka), čitao se u cijeloj Jugoslaviji, osobito u Beogradu i Zagrebu, tako da gotovo nije bilo remitende. Međutim, izašlo je samo pet brojeva jer je svibanjski broj najprije odbijen na predcenzuri, a potom policijski zaplijenjen i definitivno zabranjen.

U samo pet brojeva Krleža je u *Danasu* objavio čak tridesetak raznovrsnih priloga: pjesama, dramskih fragmenata (prvi čin drame *U logoru*), eseja, polemičkih tekstova, putopisnih fragmenata te mnoštvo leksikografskih članaka.

Potkraj 1937. Krleža surađuje u kratkotrajnom *Novom listu*, koji je bio pod kontrolom KPJ, a nakon samo sedam brojeva obustavljen je zbog stalnih pritisaka cenzure i zapljena naklade. Tu je objavio tri kraća članka, ali je u *Dijalektičkom antibarbarusu* i nekim razgovorima isticao da su mu neki tekstovi u kojima je komentirao Španjolski građanski rat zbog cenzure izbačeni iz sloga (posebno je spominjao tekst *Seviljska madona*).

Ubrzo nakon prestanka izlaženja *Danasa* Krleža iza sebe sada ima i *Djela* u šest knjiga, dvije su knjige iz tog izdanja (*Deset krvavih godina* i *Eppur si muove*) zabranjene, poseban je odjek imao roman mu *Na rubu pameti* objavljen potkraj 1938. Angažiran je u KPH, no i sada osjeća nedostatak vlastite tribine. U pismima Ristiću iz 1936. razrađivao je koncepciju novog časopisa koji bi se dobrim dijelom oslanjao na tradiciju *Danasa*. Tu ideju ostvaruje 1939. pojavom četvrtoga mu časopisa – *Pečata*.

Prvi broj *Pečata* izišao je iz tiska u veljači 1939. Službeni izdavač bila je Biblioteka nezavisnih pisaca, a Krleža se u početku

(do dvobroja 8-9) potpisivao samo kao jedan od članova uredništva (u kojem su još bili Slavko Batušić, Drago Galić, Krsto Hegedušić, Mijo Mirković i Marko Ristić), a kao glavni urednik bio je potpisan Drago Ibler. Uz Krležine tekstove profil časopisa uglavnom određuju prilozi Marka Ristića, Zvonka Richtmanna i Vase Bogdanova. U *Pečatu* Krleža promovira i nekoliko mlađih pisaca – Ranka Marinkovića, Petra Šegedina, Marijana Matkovića i Viktora Vidu.

Već u prvom dvobroju Krleža objavljuje tekst *Svrha "Pečata" i o njoj besjeda* – srodan *Najnovijoj anatemi moje malenkosti* iz prvog broja *Danasa* – te analizira svoj sukob s klerikalnom i nacionalističkom desnicom, ali i sa zagovornicima socijalne umjetnosti s ljevice. Naročito se ruga ljevičarima oko beogradske *Naše stvarnosti* koji pretvaraju Branislava Nušića u idola ljevice. Krležin je tekst odmah izazvao reakciju. Budući da je pojavu *Pečata* i polemičke priloge shvatila kao ozbiljan izazov, KPJ pokreće časopis *Umetnost i kritika* u kojem surađuju vodeći jugoslavenski partijski intelektualci koji se bave uglavnom *Pečatom* i temama koje je on otvorio. U svibnju 1939. u polemiku se upleće i generalni sekretar KPJ Josip Broz. Krleža otvoreno staje na stranu svojih suradnika. Potkraj 1939. ili početkom 1940. dolazi do dramatičnog razlaza Krleže i Cesarca. U zagrebačkom *Izrazu* Ognjen Prica komentira prvih sedam brojeva *Pečata*, pita što radi Krleža u društvu Ristića, Richtmanna i Bogdanova. Potaknut na izravan obračun s najvažnijim eksponentima partijske kulturne politike u prosincu 1939. Krleža piše *Dijalektički antibarbarus* koji već potkraj prosinca izlazi u *Pečatu*, i *Pečat* od toga broja ne potpisuje više kolektivno uredništvo, već sam Krleža preuzevši tako formalnu svu odgovornost na sebe.

Iako Krleža u *Dijalektičkom antibarbarusu* odbacuje optužbu da su on i njegovi suradnici trockisti te čak tvrdi da nije posrijedi političko neslaganje, već samo razlika u koncepciji književnosti, u partijskim redovima taj je polemički tekst shvaćen kao znak konačnog raskola. Krležin tekst je zaoštrio i podjele na krležijance

i antikrležijance u lijevom pokretu. U partijskome je vrhu zato zaključeno da se moraju poduzeti radikalni koraci, u sve se umiješao Josip Broz, pa iako je najavljivao i nastavak *Dijalektičkog antibarbarusa*, Krleža je ipak odustao, najvjerojatnije za volju mira u stranačkim redovima.

Tijekom rata Krleža je u Zagrebu, odbija svaku suradnju s novim režimom (koji je “obrukao hrvatski narod za sva vremena”), pa i poziv Mile Budaka da zajedno pokrenu časopis *Hrvatska*, koji neće biti ustaški. Poslije rata sada ga poziva nova vlast. Štoviše, hrvatskim komunistima glavni je zadatak vratiti Krležu. Obnavlja se rad DKH, Krleža je član Suda časti s vrlo delikatnom zadaćom. Susreće se s Radovanom Zogovićem, starim protivnikom, sada funkcionarom Agitpropa, pada dogovor o pokretanje *Republike*. U redakciji: Krleža, Vjekoslav Kaleb, Joža Horvat. Krleža glavni i odgovorni urednik.

Krležina integracija ne ide bez otpora. Uz Titovu sve očitiju naklonost i zaštitu Krleža stječe svoje mjesto i utjecaj. *Književnost danas* funkcionira u *Republici* kao manifest baš kao i u ranijim Krležinim časopisima. No, *Republika* nije ono što Krleža želi, pa razmišlja o časopisu koji bi povezoao autore važnijih jugoslaven-skih centara. Zvao bi se *Danas 1952* i bio bi po svemu nastavak predratnog *Danasa*. Potencijalni suradnici već su u Beogradu pokrenuli *Svedočanstva*, Milovan Đilas *Novu misao* u koju poziva Krležu, on oprezno odbija, ali suradnju prihvaća.

Odlučan da ga više nitko neće posvađati s Partijom i da će izbjegavati polemike, u nekima se ipak našao i uspješno iz njih izišao (npr. uz objavu fragmenata *Na grobu Petra Dobrovića* te uz pitanje zapošljavanja navodno frankovaca i klerofašista u Leksikografskom zavodu). Na kongresu književnika odbacuje poetiku socrealizma i nudi sintezu slobode umjetnosti i socijalističkog angažmana. U mnogome relaksira kulturnu klimu, koju će novi naraštaji brzo iskoristiti, ali neće u Krleži vidjeti svoga uzora kao generacije prije rata.

Preselivši se na Gvozd, redaju se proslave Krležinih rođendana i prigodni simpoziji. Započinje proces Krležine kanonizacije. Predsjednik je Akademije i Saveza književnika Jugoslavije, dočekuje J. P. Sartrea, a s *Vjesnikom* dogovora suradnju. Unatoč svemu ipak mu se činilo da je na margini te opet razmišlja o časopisu. Okidač je moglo biti navodno *Vjesnikovo* odbijanje tiskanja nastavka *Banketa u Blitvi*.

I doista, Krleža 1962. u Akademiji, kojoj je nakon rata bio na čelu, pokreće *Forum*. Glavni urednik Marijan Matković, ali Krleža ništa ne prepušta slučaju i doživljava *Forum* kao svoj časopis. Odmah je počeo objavljivati treću knjigu *Banketa u Blitvi* te prvu knjigu *Zastava*, potom dnevničku prozu itd. Oko *Foruma* okupljaju se suradnici iz ranijih Krležinih časopisa kao i novi čineći još jedan, ovaj put posljednji krležijanski krug u kojemu je i nekoliko starih suradnika iz *Pečata* i *Danasa*.

Krleži je 70 godina.

* * *

Iz ovako sažetoga pregleda prvo što pada u oči je činjenica da su časopisi biografski leitmotiv Miroslava Krleže. Najneposrednije vezan uz najmanje osam časopisa, šest realizirana (*Plamen*, *Književna republika*, *Danas* i *Pečat*), dva nerealizirana (*Oganj* i *Danas* 1952), posredno uz još dva (*Republika* i *Forum*), Krleža je u prosjeku svake pete godine osnivao časopis. Njima je osvajao prostor za vlastita žanrovski raznovrsna djela, u isto vrijeme i alat da kreira atmosferu te diktira dinamiku književnoga i društvenog života našega modernizma, što nije pošlo za rukom nijednome drugom hrvatskom piscu. Zato je umjesna teza Mate Lončara o Krležinim časopisima kao ravnopravnim dijelovima autorova opusa ili Vaupotićeva da se Krležino djelo ne može shvatiti bez razumijevanja dvostruke funkcije Krležinih časopisa – literarne i političke. Implikacije vode prema mogućoj rekonstrukciji Krležine ideje ne samo književnosti, već i časopisnoga

medija. No, dok je o književnosti i drugim umjetnostima, naročito likovnoj, Krleža ispisao najbrojnije stranice svoga opusa, a o filmu, radiju i TV kazao također svoje, o časopisima izravno gotovo ništa. Naizgled paradoksalno, pogotovu ako se ima u vidu da Krležini časopisi izlaze u zlatnome dobu ovoga medija, pa je mogao osjetiti svu njegovu snagu i moć.

Već sami naslovi glavne literature o Krleži i njegovim časopisima – od spomenutih Mate Lončara i Miroslava Vaupotića, preko Stanka Lasića do Vlahe Bogišića i Velimira Viskovića – upućuju na jednu aporiju: za jedne su to književni časopisi, za druge samo časopisi, eventualno općeg tipa, tj. “za sve kulturne probleme”. Sintagma *Krležini časopisi* na književnopovijesnoj razini funkcionira kao emblematsko mjesto jednoga autora jednako kao npr. *Vrazovo Kolo* ili *Šenoin Vienac*, iako znamo da ni jedan ni drugi nisu bili samo Vrazovi niti samo Šenoini. Ono što ta mjesta zamučuje samo je pitanje karaktera tih časopisa jer samo se jedan, i to *Danas*, autolegitimira kao književni.

A to je najbolji znak posebnosti karaktera, uloge i strukture ne samo Krležinih časopisa, već i književnoga modela koji ovi časopisi realiziraju, preko toga i cijeloga modela kulture, jer osim Krležinih paralelno je izlazilo mnoštvo više ili manje srodnih i različitih časopisa s kojima su Krležini različito odnose, a svima je zajedničko tek veća ili manja društvena angažiranost bez obzira na ideološki, estetski ili svjetonazorni predznak. Časopisna scena našega modernizma u tome je smislu morfološki i sintaktički najkompleksnija te će posustati i iscrpiti se tek kada se iscrpi ideja na kojoj počiva, a to je ideja o društvenoj moći umjetnosti, dakle i snazi da utječe i mijenja društvo u kojemu nastaje. U toj raspodjeli moći, dakako, sudjeluju i časopisi.

Časopis je Krleži bio i ostao najbliži medij prema kojemu je gajio trajnu strast potvrđujući se kao eminentno političko biće svjestan stvarnih učinaka svake svoje riječi – baš kako je to lirski očitovao u svojoj mladenačkoj pjesmi *Riječ mati čina*. Njegova časopisna opsesija ne samo da je posve u skladu s poetikom žanra

kojemu časopis kao medij pripada, već u dubini otkriva i binarnu strukturu Krležinih časopisa te ideju koja ih oblikovala. Toj ideji Krleža je dosljedno služio od *Plamena* do *Pečata*, a onda je počeo iznevjeravati kad uđe u kolo urednika *Republike*, pogotovu *Forum*a, no nikada je nije i posve napustio. Ovo posljednje bilo je zapravo i nemoguće jer bi to značilo napustiti i paradigmu koja ga je oblikovala, za nju se zalagao, najuzornije protežirao i napokon najbolje reprezentirao. Taj novi korak obaviti će neki novi časopisi i neki mlađi protagonisti.